

**Akademia WSB**

Dąbrowa Górnicza, Cieszyń, Olkusz, Żywiec, Kraków

**mgr Robert Mentel**

**Kryzys migracyjny w narracjach ukraińskich  
uchodźczyń wojennych**

**Autoreferat pracy doktorskiej napisanej pod kierunkiem:  
dra hab. Artura Fabisia, prof. AWSB**

**Dąbrowa Górnicza 2026**

## Spis treści

|                                                                                            |    |
|--------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| 1. Geneza zainteresowań badawczych .....                                                   | 3  |
| 2. Przedmiot badań podjętych w pracy, cel główny, pytanie główne, pytania szczegółowe .... | 4  |
| 3. Krótka charakterystyka oraz uzasadnienie wybranej orientacji metodologicznej .....      | 5  |
| 4. Struktura rozdziałów dysertacji .....                                                   | 8  |
| 5. Syntetyczna prezentacja wyników badań własnych .....                                    | 9  |
| 6. Wnioski i podsumowanie badań.....                                                       | 11 |
| 7. Kierunki dalszych badań.....                                                            | 13 |

# **1. Geneza zainteresowań badawczych**

## **Aktualność problematyki**

Niniejsza rozprawa doktorska stanowi bezpośrednią odpowiedź na jedno z najbardziej dynamicznych i dramatycznych zjawisk społeczno-demograficznych we współczesnej historii Europy Środkowo-Wschodniej. Masowa, przymusowa migracja obywateli Ukrainy – będąca bezpośrednią konsekwencją pełnoskalowej agresji zbrojnej Federacji Rosyjskiej rozpoczętej 24 lutego 2022 roku – doprowadziła do bezprecedensowego exodusu ludności. Zjawisko to w sposób nagły i głęboki przekształciło strukturę społeczną, ekonomiczną oraz edukacyjną polskich miast i regionów, generując pilną potrzebę naukowej diagnozy i opisu mechanizmów adaptacyjnych zachodzących w tej specyficznej grupie migrantów przymusowych.

## **Usytuowanie w naukach społecznych**

Dysertacja jest ściśle osadzona w polu badawczym nauk społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem subdyscypliny pedagogicznej, jaką jest andragogika (pedagogika dorosłych). Konstrukcja teoretyczna pracy rezygnuje z tradycyjnego, czysto socjologicznego opisu migracji jako ruchu mas, przesuwając punkt ciężkości na indywidualny wymiar ludzkiego doświadczenia w kontekście całonocnego uczenia się. Badania czerpią również w sposób interdyscyplinarny z dorobku socjologii migracji, psychologii sytuacji kryzysowych oraz koncepcji rezyliencji i wzrostu potraumatycznego. Rdzeniem andragogicznym pracy pozostaje jednak analiza procesów uczenia się dorosłych w sytuacjach skrajnych, granicznych i kryzysowych, gdzie migracja przymusowa staje się katalizatorem wymuszonej transformacji biograficznej.

## **Oryginalność stawianych problemów**

Oryginalność naukowa rozprawy wyraża się w odejściu od makrospołecznych, statystycznych ujęć uchodźstwa na rzecz głębokiej, mikrostrukturalnej analizy subiektywnych narracji biograficznych uchodźczyń. Badania zostały zlokalizowane w specyficznym kontekście regionalnym – na obszarze Podbeskidzia oraz Śląska Cieszyńskiego, ze szczególnym uwzględnieniem Ustronia. Praca redefiniuje dotychczasowe andragogiczne podejście do uczenia się biograficznego (Peter Alheit) oraz uczenia się transformatywnego (Jack Mezirow), włączając te teorie do analizy

doświadczeń kobiet znajdujących się w stanie permanentnego kryzysu egzystencjalnego, wywołanego wojną. Oryginalność polega także na ukazaniu uchodźczyń nie jako pasywnych ofiar historii czy jedynie beneficjentek systemów pomocowych, lecz jako aktywnych, uczących się w działaniu podmiotów, które redefiniują swoje role społeczne, tożsamość i trajektorie życiowe w warunkach przymusowego zerwania ciągłości biograficznej.

## **2. Przedmiot badań podjętych w pracy, cel główny, pytanie główne, pytania szczegółowe**

### **Przedmiot badań**

Przedmiotem badań uczyniono indywidualne, subiektywne doświadczenie kryzysowej sytuacji przymusowej migracji wojennej, rekonstruowane na podstawie osobistych narracji ukraińskich kobiet. Zakres terytorialny badań objął uchodźczynie wojenne, które po 24 lutego 2022 roku uciekły przed działaniami zbrojnymi i znalazły schronienie oraz przestrzeń adaptacyjną na terenie Podbeskidzia i Śląska Cieszyńskiego, w szczególności w strukturach społeczności lokalnej miasta Ustroń. Przedmiotem szczególnego zainteresowania andragogicznego były mechanizmy nadawania znaczeń tym doświadczeniom oraz dynamika procesów uczenia się emocjonalnego i funkcjonalnego w nowym środowisku kulturowym.

### **Cel główny**

Uchwycenie procesów uczenia się w dorosłości, w kontekście doświadczania kryzysu migracyjnego ukraińskich uchodźczyń wojennych przebywających w Polsce po wybuchu konfliktu zbrojnego w Ukrainie (przykład Ustronia).

### **Pytanie główne**

Jakie pojawiają się wymiary uczenia się ukraińskich uchodźczyń wojennych w kontekście doświadczania kryzysu migracyjnego?

### **Kluczowe pytania szczegółowe:**

Jak ukraińskie uchodźczynie postrzegają własną migrację w kontekście biograficznym?

Jak uchodźczynie z Ukrainy doświadczają kryzysu migracyjnego?

Jakie znaczenia nadają ukraińskie uchodźczynie swoim działaniom w kontekście radzenia sobie z trudami emigracji?

Jakie strategie dostosowania do nowych wyzwań stosują ukraińskie uchodźczynie wojenne?

### **3. Krótka charakterystyka oraz uzasadnienie wybranej orientacji metodologicznej**

#### **Paradygmat konstruktywistyczny**

Badania zostały osadzone w paradygmacie konstruktywistycznym. Założenie to opiera się na przekonaniu, że rzeczywistość społeczna nie jest obiektywnym, zewnętrznym monolitem, lecz jest stale konstruowana, negocjowana i interpretowana przez jednostki ludzkie za pomocą języka i działań. W kontekście uchodźstwa wojennego podejście to pozwala dostrzec, że „kryzys uchodźczy” ma tyle wymiarów, ile indywidualnych biografii kobiet, które go współtworzą.

#### **Metodologia Konstruktywistycznej Teorii Ugruntowanej (KTU)**

Jako nadrzędną strategię badawczą wybrano metodologię konstruktywistycznej teorii ugruntowanej według ujęcia Kathy Charmaz. Wybór ten podyktowany był koniecznością elastycznego reagowania na dynamicznie rozwijający się, wrażliwy proces społeczny. Konstruktywistyczna teoria ugruntowana zakłada ścisłą integrację procesu zbierania danych empirycznych z ich jednoczesną analizą, kodowaniem i tworzeniem notatek teoretycznych (*memos*), co pozwala na zachowanie wysokiej wrażliwości teoretycznej badacza. Teoria w tym ujęciu nie jest narzucana z góry, lecz wyłania się relacyjnie ze współtworzonego przez badacza i badane materiału narracyjnego.

## **Metoda i technika badawcza – Częściowo ustrukturyzowany wywiad z elementami biograficznymi**

Podstawową metodą pozyskiwania materiału empirycznego był jakościowy, częściowo ustrukturyzowany wywiad z elementami biograficznymi. Metoda ta pozwalała na zachowanie swobody biograficznej wypowiedzi uchodźczyń.

### **Charakterystyka grupy badanej**

Badaniem terenowym objęto łącznie 15 uchodźczyń z Ukrainy. Zgodnie z metodologicznym postulatem osiągania nasycenia teoretycznego oraz kryterium maksymalnego zróżnicowania biograficznego, do ostatecznej, drobiazgowej analizy przypadków wyłoniono 9 narracji, które w najpełniejszy sposób reprezentowały pełne spektrum doświadczeń i postaw adaptacyjnych. Poniższa tabela przedstawia syntetyczną charakterystykę 9 kluczowych narratorek (wszystkie imiona zostały zanonimizowane):

| <b>Pseudonim<br/>Rozmówczyni</b> | <b>Główny motyw biograficzny<br/>wyłoniony z narracji (Rozdział<br/>5)</b>                 | <b>Przypisany typ<br/>adaptacji</b> |
|----------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------|
| <b>Karina</b>                    | <i>„Zrozumienie, że nie jest się<br/>samemu w swoich zmaganiach,<br/>jest takie ważne”</i> | Typ przystosowania<br>i odbudowy    |
| <b>Daria</b>                     | <i>„Gdyby nie ta wojna, nie<br/>wiedziałabym, że tyle potrafię<br/>zrobić”</i>             | Typ przystosowania<br>i odbudowy    |
| <b>Alina</b>                     | <i>„Wojna całkowicie to moje życie<br/>rozbiła do reszty”</i>                              | Typ unikowo-<br>ochronny            |

| <b>Pseudonim<br/>Rozmówczyni</b> | <b>Główny motyw biograficzny<br/>wyloniony z narracji (Rozdział<br/>5)</b>       | <b>Przypisany typ<br/>adaptacji</b> |
|----------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------|
| <b>Natasha</b>                   | <i>„Rola rodziny w trudnych<br/>momentach jest nie do<br/>przecenienia”</i>      | Typ przystosowania<br>i odbudowy    |
| <b>Oksana</b>                    | <i>„Pamiętam znacznie większe<br/>wyzwania niż osiedlenie się w<br/>Polsce”</i>  | Typ przystosowania<br>i odbudowy    |
| <b>Nadia</b>                     | <i>„Wiem, że inni uchodźcy nie mają<br/>tyle szczęścia co ja”</i>                | Typ przystosowania<br>i odbudowy    |
| <b>Julia</b>                     | <i>„Gdybym wiedziała..., nigdy nie<br/>zgodziłabym się na wyjazd”</i>            | Typ unikowo-<br>ochronny            |
| <b>Sasza</b>                     | <i>„Cały czas mam nadzieję, że<br/>wrócimy”</i>                                  | Typ unikowo-<br>ochronny            |
| <b>Sofia</b>                     | <i>„Jeszcze kiedyś wszyscy znów<br/>będziemy razem, tak jak powinno<br/>być”</i> | Typ unikowo-<br>ochronny            |

## **4. Struktura rozdziałów dysertacji**

Rozdział 1: Migracja i integracja – teoretyczne ujęcie procesów związanych z migracją. W rozdziale tym dokonano interdyscyplinarnego przeglądu literatury przedmiotu. Przeanalizowano formy migracji, teorię sieci migracyjnych oraz mechanizmy procesu adaptacji, akulturacji, enkulturacji i integracji na obczyźnie. Rozdział zamyka szczegółowa analiza czynników determinujących jakość życia przymusowych migrantów ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji ukraińskich imigrantów w Polsce.

Rozdział 2: Doświadczenie wojny i przymusowej migracji przez kobiety i dzieci. Ta część pracy koncentruje się na społeczno-demograficznym i psychologicznym wymiarze exodusu. Skupiono się na sytuacji kobiet i dzieci podczas konfliktu zbrojnego, funkcjonowaniu ukraińskich uchodźczyń wojennych w Polsce oraz psychospołecznym ujęciu samotnego macierzyństwa na obczyźnie, w tym strategiach postępowania matek w sytuacji czasowego osamotnienia.

Rozdział 3: Sytuacje graniczne, trauma i kryzys w kontekście teorii uczenia się dorosłych. Rozdział ten stanowi teoretyczny rdzeń andragogiczny pracy. Dokonano w nim rekonstrukcji pojęcia sytuacji granicznych Karla Jaspersa oraz teorii rozwoju psychospołecznego Erika Eriksona. Wojna i migracja przymusowa zostały ujęte jako życiowa sytuacja kryzysu. Wprowadzono andragogiczne konstrukty teoretyczne: teorię uczenia się transformatywnego Jacka Mezirowa, koncepcję uczenia się z własnej biografii Petera Alheita oraz koncepcję biografii edukacyjnej Elżbiety Dubas, ukazując przejście od kryzysu i traumy do wzrostu potraumatycznego.

Rozdział 4: Metodologiczna koncepcja badań. Rozdział zawiera opis procedury badawczej osadzonej w paradygmacie konstruktywistycznym. Określono cel, przedmiot, problemy badawcze oraz uzasadniono wybór częściowo ustrukturyzowanego wywiadu narracyjnego. Szczegółowo opisano proces wyboru 9 uczestniczek i terenu badań, kwestie etyczne oraz przedstawiono autorską „naturalną historię badania”.

Rozdział 5: Indywidualne historie Rozmówczyń. Rozdział w całości dedykowany jest prezentacji pogłębionych studiów przypadków dziewięciu bohaterek badania. Poprzez ich biografie ukazano zróżnicowane doświadczenia i perspektywy: od zmagania się z samotnością (Karina, Daria), poczucia rozbicia życia (Alina), roli rodziny (Natasha),

specyficznych wyzwań osiedleńczych (Oksana, Nadia), żalu związanego z wyjazdem (Julia), aż po permanentną nadzieję na powrót (Sasza) i marzenie o ponownym zjednoczeniu (Sofia).

Rozdział 6: Uczenie się ukraińskich uchodźczyń wojennych. Najobszerniejszy rozdział empiryczny, podzielony na trzy najważniejsze wymiary:

6.1. Uczenie się w procesie rozpoznawania stanów emocjonalnych: Analiza utraty bezpieczeństwa, tęsknoty, traumy, lęku o przyszłość, ale i budowania wsparcia oraz solidarności.

6.2. Uczenie się jako odpowiedź na konieczność konfrontacji z trudami migracji: Diagnoza potrzeb edukacyjnych, opieki zdrowotnej, integracji społecznej, informacji, a także barier w dostępie do satysfakcjonującej pracy i akceptacji w nowej roli.

6.3. Uczenie się w działaniu przez opracowywanie strategii radzenia sobie: Rekonstrukcja sieci wsparcia, budowanie stabilności finansowej, współpraca z NGO oraz rola zachowania tożsamości narodowej i kulturowej.

Rozdział 7: Podsumowanie wyników badań i refleksje teoretyczne. Rozdział stanowiący syntezę teoretyczną, w którym zebrany materiał empiryczny zostaje powiązany z andragogicznymi ramami teoretycznymi, przynosząc odpowiedzi na pytania badawcze, wnioski końcowe oraz typy reorientacji biograficznej.

## **5. Syntetyczna prezentacja wyników badań własnych**

### **Obszar emocji (Uczenie się emocji)**

Badania empiryczne pozwoliły na zidentyfikowanie i opisanie głębokiej ewolucji afektywnej badanych kobiet. Wybuch wojny i wymuszona ucieczka zostały zrekonstruowane w narracjach jako totalna destrukcja dotychczasowego porządku ontologicznego. Uchodźczynie w pierwszej fazie doświadczały paraliżującego lęku i rozpacz. Wyniki badań dowodzą jednak, że w warunkach uchodźstwa zachodzi intensywny proces „uczenia się emocji” – kobiety redefiniują pojęcie strachu, przekształcając go w konstruktywne działanie, uczą się radzenia sobie z traumą wojenną, tęsknotą za mężami i rodziną pozostającą w strefie konfliktu zbrojnego, a także rozwijają

głębokie poczucie solidarności, wdzięczności wobec społeczności przyjmującej (mieszkańców Ustronia) oraz odzyskują poczucie sprawczości.

### **Adaptacja do trudów (Edukacja w działaniu)**

Wykazano, że uchodźstwo uruchamia gwałtowne procesy uczenia się o charakterze instrumentalnym i społecznym. Badane kobiety w krótkim czasie musiały opanować zasoby wiedzy i umiejętności niezbędnych do przeżycia i stabilizacji w obcym państwie. Proces ten obejmował konfrontację z takimi wyzwaniami jak: bariera językowa (intensywna, samodzielna i kursowa nauka języka polskiego), wejście na lokalny rynek pracy, adaptacja dzieci do polskiego systemu oświaty oraz nawigacja w procedurach medycznych i administracyjnych (np. uzyskanie numeru PESEL, świadczeń socjalnych).

### **Typy radzenia sobie (Typologia strategii adaptacyjnych)**

Kluczowym wynikiem analizy teoretyczno-empirycznej opartej na metodologii KTU było wyłonienie dwóch zasadniczych typów adaptacji, reprezentujących skrajnie odmienne trajektorie biograficzne uchodźczyń:

## **TYP PRZYSTOSOWANIA I ODBUDOWY**

**Rozmówczynie:** Karina, Daria, Natasha, Oksana, Nadia.

**Wymiar uczenia się w dorosłości:** Uczenie się transformatywne; głęboka redefinicja dotychczasowych ram odniesienia oraz ról społecznych w obliczu kryzysu.

**Strategie radzenia sobie, które rozmówczynie prezentowały w swoich działaniach (6.3):**

- Aktywne przełamywanie barier i budowanie sieci wsparcia społecznego w nowym środowisku lokalnym.
- Dążenie do stabilizacji finansowej, podnoszenie kompetencji i elastyczność rynkowa.
- Wysoki poziom rezyliencji biograficznej i wzrostu potraumatycznego.

**Rezultat dla dalszego biegu biografii:** Pomyślna, podmiotowa rekonstrukcja przerwanej ciągłości biograficznej w nowej rzeczywistości.

## **TYP UNIKOWO-OCHRONNY**

**Rozmówczynie:** Alina, Julia, Sasza, Sofia.

**Wymiar uczenia się w dorosłości:** Uczenie się obronne i regresywne; intencjonalne blokowanie procesów transformacji tożsamościowej w celu ochrony poczucia integralności "ja".

**Strategie radzenia sobie, które rozmówczynie prezentowały w swoich działaniach:**

- Izolacja społeczna, wycofanie i ograniczanie kontaktów do najbliższego kręgu narodowościowego.
- Dominacja permanentnego poczucia tymczasowości i zawieszenia planów życiowych ("czekanie na powrót").
- Traktowanie tożsamości narodowej jako zamkniętego schronienia przed zmianą kulturową.

**Rezultat dla dalszego biegu biografii:** Kryzys i zamrożenie tożsamościowe; utrata ciągłości biograficznej na rzecz strategii przetrwania.

## **6. Wnioski i podsumowanie badań**

### **Wniosek ogólny**

Migracja przymusowa kobiet uchodźczych stanowi klasyczną „sytuację graniczną”, która uniemożliwia dalsze bezrefleksyjne powielanie dotychczasowych rutyn biograficznych. Procesy uczenia się (zarówno w wymiarze afektywnym, jak i funkcjonalnym działaniu) stanowią fundamentalny mechanizm radzenia sobie z kryzysem egzystencjalnym i warunkują możliwość zaistnienia uczenia się transformatywnego oraz pomyślnej rekonstrukcji tożsamości (np. wejście w nową rolę jedynej żywicielki i menadżerki życia rodziny).

## **Wkład naukowy (Teoretyczno-Metodologiczny)**

Rozprawa wnosi istotny wkład do andragogiki poprzez ugruntowanie teoretycznej koncepcji uczenia się dorosłych w sytuacjach ekstremalnych, nagłych i kryzysowych o unikalny wymiar biograficzno-narracyjny. Opracowano autorskie ramy teoretyczne, które identyfikują i opisują mechanizmy ułatwiające lub blokujące przywracanie ciągłości biograficznej jednostek w warunkach przymusowego uchodźstwa. Na gruncie metodologicznym praca stanowi egzemplifikację wysokiej użyteczności konstruktywistycznej teorii ugruntowanej w badaniu płynnych, bieżących i głęboko dotykających ludzkiej sfery emocjonalnej procesów społecznych.

## **Wymiar praktyczny**

Wyniki badań posiadają wyraźny charakter praktyczny i mogą stanowić bezpośrednią podstawę do projektowania spersonalizowanych, zróżnicowanych strategii pomocowych i edukacyjnych przez instytucje publiczne, urzędy pracy, ośrodki pomocy społecznej oraz organizacje pozarządowe (NGO). Badania dowodzą, że uniwersalne, masowe programy wsparcia wyczerpały swoją skuteczność. Ważne jest różnicowanie działań pomocowych w zależności od zdiagnozowanego typu adaptacji:

### **Dla kobiet z typu przystosowania i odbudowy**

Wsparcie powinno koncentrować się na szybkich kursach językowych na poziomie zaawansowanym, programach nostryfikacji dyplomów, doradztwie zawodowym ukierunkowanym na przedsiębiorczość oraz pomoc w otwieraniu własnych działalności gospodarczych.

### **Dla kobiet z typu unikowo-ochronnego**

Tradycyjne narzędzia aktywizacji zawodowej są nieskuteczne bez wcześniejszego wsparcia terapeutycznego. Uzasadnione jest tworzenie lokalnych, bezpiecznych grup wsparcia asystowanego, programów psychologicznych ukierunkowanych na przepracowanie traumy wojennej i lęku akulturacyjnego oraz działań środowiskowych (np. klubów integracji sąsiedzkiej na terenie Podbeskidzia i Śląska Cieszyńskiego), które pozwolą na łagodne przełamywanie izolacji społecznej i wyjście z paradygmatu obronnego.

## **7. Kierunki dalszych badań**

Prezentowana dysertacja nie wyczerpuje całości skomplikowanej problematyki migracji przymusowej, wyznaczając trzy obiecujące kierunki dla dalszych poszukiwań naukowych:

1. Badania podłużne: Monitorowanie procesów adaptacji, uczenia się oraz głębokich zmian tożsamościowych badanych uchodźczyń w perspektywie długofalowej (np. w horyzoncie kolejnych 5–10 lat), co pozwoli ocenić trwałość wyłonionych typów adaptacyjnych.
2. Perspektywa pedagogiki rodziny i badań intergeneracyjnych: Włączenie do badań nurtu analizującego biograficzne doświadczenia dzieci uchodźczych i zestawienie ich z narracjami ich matek, w celu zbadania mechanizmów transgeneracyjnego przekazu traumy i wzorców uczenia się w kryzysie.
3. Analiza makro- i mikrostrukturalna polityk wsparcia: Badanie bezpośredniego wpływu instytucjonalnych i lokalnych polityk pomocowych oraz postaw społeczności przyjmujących na indywidualną dynamikę i efektywność uczenia się dorosłych w warunkach kryzysu migracyjnego.